

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Бортнікової Алли Василівни
«Місцеве самоврядування на Волині: суспільно-політичні традиції і
сучасний процес децентралізації»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за
спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Дослідження суспільно-політичної традиції становлення і розвитку інститутів самоврядування в містах Волині вписується в контекст сучасної політичної науки з її акцентом на локалізації предмета пізнання, з'ясуванні змісту міських політичних режимів і локальної або місцевої демократії. Це тим більш важливо, що тривала відсутність політичних практик у діяльності місцевого самоврядування (у радянські часи) стала на перешкоді формуванню місцевих громад як повноцінних суб'єктів політичного процесу, а відтак і розвитку місцевої демократії в Україні.

Актуалізує дослідження і відсутність політологічного аналізу діяльності інститутів самоврядування на засадах магдебурзького права в містах Волині на ранніх етапах їх становлення і розвитку, – у час, коли місцеве самоврядування перебувало лише у стадії формування як суспільно-політичний інститут, а міські громади, разом із місцевими політичними елітами виборювали своє право бути повноправними суб'єктами політико-правових відносин.

Вивчення інституційної структури і практики діяльності органів самоврядування волинських міст на засадах магдебурзького права у досліджуваний період дозволили автору виявити загальні закономірності та регіональні відмінності становлення і функціонування місцевого самоврядування на Волині як інституту локальної демократії, обґрунтувати правомірність екстраполяції досвіду функціонування місцевого самоврядування часів Середньовіччя і раннього Нового часу на сучасність.

Мета і завдання дослідження, його об'єкт і предмет визначаються оригінальністю постановки проблеми та способів її вирішення. На особливу увагу заслуговує обґрунтування правомірності екстраполяцій окремих форм і практик функціонування самоврядування у волинських містах на засадах магдебурзького права на сучасні процеси демократизації та децентралізації. Не викликають заперечень усі пункти наукової новизни. Переконливою виглядає авторська концепція дослідження еволюції місцевого самоврядування в містах Волині як суспільно-політичної традиції (с. 38-39).

Дисертацію написано з чітких методологічних позицій – системний, неоінституційний, структурно-функціональний, компаративний та історико-правовий підходи, які покладено в основу роботи, дозволили здобувачеві повністю і якісно виконати поставлені завдання. Робота написана на широкій інформаційній базі, яка складається із наукового доробку фахівців різних галузей науки та джерел, включно з великою кількістю законодавчих і нормативно-правових актів різних історичних періодів (с. 44-85).

Дисертація вирізняється логічною архітектонікою і складається з чотирьох розділів, які побудовано за проблемно-хронологічним принципом, що дозволило здобувачеві науково обґрунтовано підійти до вивчення еволюції місцевого самоврядування у волинських містах від часів Середньовіччя до наших днів.

Специфікою обраного А. В. Бортніковою дослідження є його полідисциплінарний характер, що виявляється в поєднання положень різних гуманітарних наук: політології, історії, теорії держави та права, соціології, психології та інших, а також в застосуванні інтегративної методології при викладенні матеріалу.

Позитивним є те, що дисертант у методологічній частині дослідження зробила докладне політологічне обґрунтування змісту таких базових понять як «місто», «місцеве самоврядування», «суспільно-політична традиція» і «децентралізація». Їх аналіз дозволив здобувачеві зробити важливі висновки про те, що зазначені феномени складають три основні виміри політики на

локальному рівні: поняття «децентралізація» характеризує відносини між різними територіальними рівнями влади у суспільстві, «самоврядування» – статус місцевих органів влади, «місцева демократія» – спосіб реалізації влади на локальному рівні (с. 108).

Значну увагу автором дисертації приділено особливостям політико-правового забезпечення та інституалізації самоврядування у волинських містах. Процеси централізації, які прийшли на зміну феодальній роздробленості й удільній системі господарювання, супроводжувалися запровадженням у містах магдебурзького права, яке виводило їх на більш високий рівень суспільного розвитку. Грунтовний аналіз соціально-політичних детермінант рецепції магдебурзького права на Волині, зроблений автором в окремому підрозділі дисертації, дає наочне уявлення про особливості його запровадження в регіоні (с. 146-164). На численних фактах і прикладах, наведених у роботі, доведено, що процеси поділу праці, поширення ремесла й торгівлі у волинських містах, зростання рівня їх соціально-економічного розвитку загалом, становило ресурс місцевого самоврядування (с. 166-185).

Цікавою й актуальною є проблема, розв'язана автором у третьому розділі, що стосується ретроспективного аналізу процесів інституалізації самоврядування в містах Волині на засадах магдебурзького права. Увагу автора зосереджено на становленні та особливостях функціонування цього права у великорусівських і королівських містах Луцьку та Володимирі, а також у приватновласницьких – Ковелі й Острожці. Доведено, що місцеве самоврядування на засадах магдебурзького права сприяло соціально-економічному розвитку державних і приватновласницьких міст. Завдяки політиці протегування влади розвивалося цехове ремесло і промисли, відбувався процес спеціалізації виробництва, зростала кількість міського населення загалом і міщанства зокрема, яке починало відігравати все активнішу роль у суспільно-політичних процесах. Водночас міські уряди, насамперед державних міст, відтворювали стійкі родинні зв'язки й

перетворювалися на замкнену корпорацію урядників, які через обіймання кількох урядів тривалий час залишалися при владі (с. 294-296).

У четвертому розділі роботи, що складається з трьох підрозділів, розкривається питання сучасного стану місцевого самоврядування на прикладі діяльності Луцької міської ради. За слушною логікою викладення матеріалу, в окремому підрозділі дисертації здійснено аналіз рівня політичної суб'єктності інститутів місцевого самоврядування за часів перебування Волині у складі Російської імперії, Польської Республіки, СРСР, що дозволило перекинути «місток» від Середньовіччя до сучасності (с. 298-334).

Важливе місце в роботі займає аналіз нормативних документів, що сприяли процесам демократизації діяльності місцевого самоврядування в Україні, включно з вдосконаленням вітчизняного законодавства про місцеві вибори. Заслуговує на увагу той факт, що процеси демократизації Луцької міської ради розглядаються в органічному зв'язку з проблемою посилення її партійно-політичної структуризації, яка за висновками дисертанта сприяла покращенню роботи міської ради та її виконавчих органів (с. 335-359).

Достатньо переконливо у відповідному підрозділі дисертації розкрито питання успішного проведення в Луцькій міській раді заходів щодо демократичної спрямованості її діяльності на засадах децентралізації й поширення зав'язків із громадськістю (с. 360-389).

Віддаючи належне позитивним здобуткам і висновкам дисертаційної роботи А. В. Бортнікової, вважаємо за необхідне звернути увагу на питання, які потребують певних уточнень, зауважень та дискусії.

1. Обсяг і структура підрозділу 1.1 «Стан наукового розроблення проблеми» дозволяє винести його окремим розділом, що надало б дисертації більш чіткої структурної будови.

2. У дисертації йдеться, що топографія середньовічних міст, з одного боку, відбивала процеси соціальної диференціації і майнового розшарування населення, з іншого – формувала демократичний потенціал районів міста, де компактно проживали міщани-ремісники, купці, слуги та

інші представники поспільства (с. 91). Незрозуміло, чи відбиває топографія сучасних міст процес соціальної диференціації? І якщо так, то де зосереджено їх демократичний потенціал?

3. Матеріали дисертації дають наочне уявлення про інститут війтівства в структурі самоврядування міст, що діяли на засадах магдебурзького права. Водночас, права і обов'язки бурмистрів чітко не прописано. Виникає питання щодо відмінностей функцій бурмистрів і війтів?

4. Важливою складовою частиною процесу прийняття адекватних управлінських рішень на державному та місцевому рівнях, а також необхідною умовою функціонування локальної демократії, є громадський контроль з боку жителів територіальної громади. Відповідно в останньому розділі дисертації зазначеній проблемі слід було б приділити більше уваги.

Водночас висловлені зауваження й побажання не зменшують позитивного враження від дисертаційної роботи, яка написана на актуальну для вітчизняної політичної науки і важливу для української політичної практики тему.

Основні положення дисертації апробовано на достатній кількості (30) міжнародних і вітчизняних конференцій. Авторська монографія, 77 публікацій, із яких 9 у вітчизняних фахових журналах з політичних наук і 17 виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз, засвідчують вагомість наукового доробку здобувача.

Робота має комплексний, завершений, самостійний, новаторський характер. Вона розв'язує одну із важливих проблем політичної науки і практики сучасного державотворення – генезу витоків демократичної природи інститутів місцевого самоврядування в українських містах та напрями їх реформування на засадах децентралізації в сучасних умовах.

Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертації.

Поставлена у дисертації мета досягнута, основні завдання успішно вирішенні.

Подана до захисту дисертація Бортнікової Алли Василівни «Місцеве самоврядування на Волині: суспільно-політичні традиції і сучасний процес децентралізації» виконана на високому науковому та фаховому рівні, відповідає вимогам до докторських дисертацій, зокрема пп. 9, 10, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент,

доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри політичних наук

Національного педагогічного університету

імені М. П. Драгоманова

